

Art. 197 [Zgwałcenie]

§ 1. Kto przemocą, groźbą bezprawną lub podstępem doprowadza inną osobę do obcowania płciowego, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.

§ 2. Jeżeli sprawca, w sposób określony w § 1, doprowadza inną osobę do poddania się innej czynności seksualnej albo wykonania takiej czynności, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

§ 3. Jeżeli sprawca dopuszcza się zgwałcenia:

- 1) wspólnie z inną osobą,
 - 2) wobec małoletniego poniżej lat 15,
 - 3) wobec wstępnego, zstępnego, przysposobionego, przysposabiającego, brata lub siostry,
- podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3.

§ 4. Jeżeli sprawca czynu określonego w § 1-3 działa ze szczególnym okrucieństwem, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5.

Przestępstwo zgwałcenia jest przestępstwem przeciwko wolności seksualnej i godzi przede wszystkim w prawo jednostki do swobodnego dysponowania swoim życiem seksualnym.

Przedmiotem ochrony w przypadku art. 197 KK jest wolność seksualna konkretyzująca się w prawie do dysponowania swoim ciałem w sferze stosunków seksualnych, w prawie do wyboru partnera seksualnego i ich liczby oraz czasu, miejsca i formy oraz sposobu realizacji kontaktów seksualnych, które powinny być wolne od rzeczywistego przymusu, groźby i podstępu (indywidualny przedmiot ochrony).

Ochronie z art. 197 § 3 pkt 2 i 3 KK podlega wolność seksualna małoletniego poniżej lat 15 oraz osób spokrewnionych w linii prostej, rodzeństwa i przysposobionych w postaci wolności od doprowadzenia do czynności seksualnych na drodze zmuszania bądź podstępu.

Artykuł 197 KK jest neutralny płciowo, tzn. udziela identycznej ochrony każdemu człowiekowi; kobietom i mężczyznom, bez względu na płeć czy też na zaburzenia związane z identyfikacją płci (transseksualizm) bądź nieprawidłowości w zakresie budowy i rozwoju narządów płciowych (hermafrodytyzm).

Przyjmuje się, że tzw. przedmiotem czynności wykonawczej jest w przypadku zgwałcenia ciało ofiary, to jednak możliwe są sytuacje, w których sprawca popełni przestępstwo z art. 197 KK bez jakiegokolwiek kontaktu fizycznego z tym ciałem, co więcej może dojść do zgwałcenia bez kontaktu fizycznego ofiary z jakąkolwiek inną osobą.

Ofiarą zgwałcenia (pokrzywdzonym) może być każda osoba. Ochrona wolności seksualnej przewidziana w art. 197 KK dotyczy wszystkich, w szczególności bez względu na rodzaj wykonywanej pracy. Nawet te profesje, które w odczuciu powszechnym mogą się kojarzyć z pewną swobodą w zakresie obyczajności, nie mogą być pod tym względem deprecjonowane. Ofiarą zgwałcenia może być także małżonek sprawcy lub osoba pozostająca z nim w faktycznym wspólnym pożyciu (konkubent).

Zgwałcenie, z wyjątkiem tzw. zgwałcenia kazirodczego (przestępstwo indywidualne), jest przestępstwem powszechnym. Jego sprawcą może być każdy, bez względu na płeć, orientację seksualną (zgwałcenia heteroseksualne, homoseksualne i lesbijskie), wiek czy stosunek do ofiary

(małżonek, krewny, powinowaty, konkubent, znajomy, osoba obca) bądź tej ofiary profesję (np. osoba uprawiająca prostytutkę).

Małżonkowie są wprawdzie zobowiązani do wspólnego pożycia, jednak brak zgody na nie może być co najwyżej jedną z przesłanek orzeczenia rozwodu lub separacji, w żadnym zaś wypadku nie usprawiedliwia stosowania przymusu bądź groźby bezprawnej.

Sprawcą zgwałcenia może być nieletni. Jeżeli nie odpowiada po ukończeniu 15 lat za czyn z art. 197 § 3 lub 4 KK, to może ponosić odpowiedzialność w myśl ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich. Zgwałcenie jest na gruncie tej ustawy czynem karalnym, za popełnienie którego można wobec nieletniego stosować zakład poprawczy, jeżeli w chwili czynu miał on ukończone 13 lat.

Przestępstwo zgwałcenia (art. 197 § 1, 2, 3 i 4 KK), polegające w typie podstawowym na doprowadzeniu przemocą, groźbą bezprawną lub podstępem innej osoby do obcowania płciowego i zagrożone karą od 2 lat do 12 lat pozbawienia wolności, popełnione może być tylko wtedy, gdy pokrzywdzony nie wyraził prawnie skutecznej zgody na zachowanie sprawcy. Brak zgody to zarówno brak pozytywnej decyzji, jak również wyrażenie decyzji negatywnej. Zgody nie można utożsamiać z pragnieniem. Zgoda to jedynie przyzwolenie. Nie ma przestępstwa zgwałcenia wtedy, gdy ofiara – nawet niechętnie i z pewnymi oporami – pozwala jednak na zbliżenie seksualne i, gdy swym wcześniejszym postępowaniem sprawia wrażenie, że przyzwolenia udzieli.

Nie ma zgwałcenia również wtedy, gdy opór jest nierzeczywisty (pozorny).

Ponieważ znamieniem zgwałcenia jest brak zgody (sprzeciw lub zgoda wyrażona pod wpływem błędu) osoby pokrzywdzonej, konsekwencją tego jest konieczność pokonania jej oporu, przez sprawcę, za pomocą groźby lub przemocy, czyli z zastosowaniem przymusu bądź przez użycie podstępu.

Nie jest wymagane przejawianie przez pokrzywdzonego „oporu” w jakiś szczególny lub intensywny sposób. Opór nie musi polegać nawet na fizycznym przeciwstawianiu się użytym przez sprawcę środkom zmuszania i w zależności od sytuacji jego dostrzegane dla sprawcy uzewnętrznienie, może sprowadzać się do innych form np. płaczu, ustnych wypowiedzi, szarpania, czy prób wzywania pomocy. Wystarczy zatem, że pokrzywdzony nie wyraża zgody na obcowanie płciowe, a jednocześnie sprawca stosuje przemoc, groźbę lub podstęp.

Pokrzywdzony może być nieraz na tyle zaskoczony, przestraszony, zdezorientowany czy nawet sparaliżowany, że nie ma po prostu czasu lub rzeczywistej – a nie tylko potencjalnej – możliwości na wyrażenie swego sprzeciwu. Powinien być on, co do zasady, w jakiś sposób, choćby werbalny, uzewnętrzniony. Nie można jednak wykluczyć przypadków, w których ze względu na okoliczności towarzyszące zdarzeniu, celowe będzie odwołanie się do domniemania braku zgody. Przykładem może być zdarzenie – zgwałcenie z zaskoczenia.

Brak zgody musi istnieć w chwili czynu. Późniejsza refleksja ofiary, nawet gdy wynika z racjonalnej i uzasadnionej oceny zdarzenia, nie ma znaczenia dla kwalifikacji zachowania sprawcy.

W trakcie stawiania przez ofiarę oporu, który jest niewątpliwie obroną przed zgwałceniem, może dojść do naruszenia dóbr prawnych sprawcy. Należy uznać, że ofiara zgwałcenia działa w ramach obrony koniecznej nie tylko wtedy, gdy podejmuje akcję obronną w czasie stosowania przez sprawcę zgwałcenia przemocy lub groźby bezprawnej, ale i wtedy, gdy doszło już do obcowania płciowego lub innej czynności seksualnej. Nawet chwilowe zaprzestanie przez sprawcę

realizacji znamion z art. 197 KK nie pozbawia ofiary prawa do działania w ramach obrony koniecznej. Prawo to przysługuje tak długo, dopóki sprawca definitywnie nie ukończy swego czynu i jak długo możliwe jest jeszcze naruszenie wolności seksualnej ofiary.

Znamiona zgwałcenia są wypełnione nie tylko wtedy, gdy sprawca wymusił wyrażenie zgody na obcowanie płciowe lub inne czynności seksualne bądź przełamując opór ofiary, zrobił to bez jej zgody, ale również wtedy, gdy w sposób istotny doprowadził do modyfikacji treści tej zgody lub wyszedł poza jej zakres. Powszechnie przyjmuje się, że sprawca dopuszcza się czynu z art. 197 KK, o ile pokrzywdzony nie zgadza się na odbycie stosunku lub wykonanie innej czynności seksualnej, bez poświęcania szczególnej uwagi całej merytorycznej treści zawartej w decyzji woli pokrzywdzonego. Prowadzi to do wyróżniania jedynie dwóch sytuacji: 1) takiej, w której zgoda istnieje i 2) takiej, w której jej brak. Można sobie jednak wyobrazić taką sytuację, w której pokrzywdzony wyraziłby wprawdzie zgodę np. na obcowanie płciowe, ale nie w formie preferowanej (proponowanej) przez sprawcę.

Ochrona wolności seksualnej w art. 197 KK obejmuje prawo decydowania o miejscu, czasie i warunkach podejmowanej aktywności seksualnej. Do wspomnianych warunków nie można zaliczyć wynagrodzenia za stosunek – odmowa zapłaty prostytutce za odbyty stosunek nie może zmieniać karnoprawnej oceny wcześniejszego, konsensualnego przecież współżycia. Jednak i prostytutka ma prawo decydować o tym, kiedy wykonuje swój zawód i z kim.

W przypadku zgwałcenia to nie czynności seksualne (obcowanie płciowe albo inne czynności seksualne) są naganne i społecznie szkodliwe, ale sposoby, którymi sprawca zgwałcenia się posługuje, aby inną osobę do tych czynności doprowadzić.

A. Przemoc

Jednym z tych sposobów jest stosowanie przemocy. Przemocą jest każde oddziaływanie na pokrzywdzonego lub jego otoczenie, które za pomocą pewnych środków fizycznych (siły fizycznej) uniemożliwia opór (np. poprzez związanie, skrępowanie), przełamuje go (np. przez zadawanie uderzeń) lub wywiera wpływ na podjęcie decyzji, rozumianej jako akt woli.

Przemoc niekoniecznie musi być skierowana na osobę pokrzywdzonego. Warunkiem wystarczającym dla uznania, iż np. zgoda na odbycie stosunku płciowego została wyrażona pod wpływem przymusu, jest istnienie związku przyczynowego pomiędzy środkami przymusu zastosowanymi przez sprawcę a uzewnętrznioną wolą pokrzywdzonego. W zasadzie każda przemoc, bez względu na jej intensywność i rodzaj zastosowanych środków, wyłącza możliwość udzielenia prawnie skutecznej zgody. W szczególności każde użycie siły, nawet bardzo niewielkiej, w stosunku do dziecka, należy traktować jako używanie przemocy w rozumieniu art. 197 KK. Nie musi to być zachowanie, które stwarza niebezpieczeństwo dla jego życia lub zdrowia.

Przemoc to również „gwałt pośredni”, który może wystąpić np. w sytuacji, gdy „pokrzywdzona dowiadyuje się, iż osobie jej najbliższej grozi niebezpieczeństwo i chce spieszyć jej z pomocą, ażeby niebezpieczeństwo to odwrócić; winowajca zamyka na klucz pokój, w którym pokrzywdzona się znajduje i oświadcza jej, iż zwolni ją pod warunkiem uprzedniego poddania się czynowi nierządemu”.

Tak więc, przemoc może być skierowana bezpośrednio w stosunku do osoby pokrzywdzonego, na osobę trzecią (pozostającym w takim stosunku z pokrzywdzonym, że wyrządzana im dolegliwość oddziałuje również na niego, w szczególności chodzi tu o osoby bliskie), a nawet na rzecz (uwzględniając również zwierzęta).

B. Groźba bezprawna

Kolejnym sposobem (środkiem) zgwałcenia jest groźba bezprawna. Groźba bezprawna w rozumieniu art. 197 KK, której określenie znajduje się w art. 115 § 12 KK, obejmuje zarówno groźbę karną (art. 190 § 1 KK), jak i groźbę spowodowania postępowania karnego lub rozgłoszenia wiadomości uwłaczających czci zagrożonego lub jego najbliższych (szantaż).

Groźba karna sprowadza się do groźenia innej osobie popełnieniem przestępstwa na jej szkodę lub szkodę osoby najbliższej, np. groźba zabójstwa lub ciężkiego uszkodzenia ciała. Szantaż może polegać np. na tym, że jeżeli sprawca nie uzyska spodziewanej gratyfikacji seksualnej, to poinformuje męża, rodziców lub przełożonych ofiary o kompromitujących ją faktach.

Groźba to jedynie zapowiedź naruszenia dobra prawnego w przypadku zachowania niezgodnego z oczekiwaniami sprawcy. Groźba może być wyrażona słownie, za pomocą gestów, pisma lub w inny dowolny sposób. Za warunek należy jednak uznać dotarcie przekazu informacyjnego zawartego w groźbie do świadomości pokrzywdzonego.

Groźba skierowana jest na swoiste „zakłócenie” normalnych procesów psychicznych pokrzywdzonego. Bez względu na to, jakiego dobra prawnego dotyczy groźba, istotne jest to, czy wpłynęła ona rzeczywiście na decyzję o wyrażeniu zgody, czy wzbudziła u pokrzywdzonego obawę jej spełnienia.

Nie można wprawdzie pominąć stosunku wartości dóbr, chronionego i poświęcanego, lecz podobnie jak w odniesieniu do przemocy, nie musi to być groźba, która w sposób całkowity zdeterminuje zachowanie pokrzywdzonego (nieodparty przymus psychiczny). Groźba dotyczyć może m.in. przyszłego zachowania osób trzecich, posłużenia się zwierzęciem lub wirusem (np. HIV), zniszczenia rzeczy, itp. Sprawca może grozić na wiele różnych sposobów, których nie sposób wyczerpująco wymienić.

C. Podstęp

Podstęp jest najmniej ofensywnym sposobem zgwałcenia.

Podstęp to w rozumieniu potocznym takie zabiegi, które mają na celu oszukanie kogoś, zmylenie, wywiedzenie w pole. Zgoda osoby decydującej się na obcowanie płciowe lub inne formy pobudzenia bądź zaspokojenia popędu płciowego powinna być całkowicie dobrowolna, w szczególności nie może być wyrażona pod wpływem błędu.

Wprowadzenie w błąd oznacza, że sprawca swoimi podstępными zabiegami doprowadza inną osobę do mylnego wyobrażenia o rzeczywistym stanie rzeczy, zaś wyzyskanie błędu polega na wykorzystaniu przez sprawcę już istniejących, niezgodnych z rzeczywistością, opinii lub wyobrażeń osoby pokrzywdzonej.

Sprawca zgwałcenia ma w zasadzie tylko jedną możliwość, by spowodować wystąpienie błędnej decyzji (zgody), nie naruszając sprawności motywacyjnej woli (co zachodzi w przypadku przymusu w postaci groźby bezprawnej lub przemocy) – musi użyć podstępu. Z podstępem mamy do czynienia również przy braku jakiejkolwiek decyzji woli. Brak decyzji woli występuje wtedy, gdy sprawca, używając podstępu, doprowadził ofiarę do stanu, w którym nie może ona jej podjąć, np. z powodu uśpienia.

Podstęp w ujęciu ogólnym to takie zachowanie, które:

- 1) zmierza do spowodowania wyrażenia zgody, która nie zostałaby wyrażona, gdyby nie zastosowany podstęp lub
- 2) zmierza do uniemożliwienia ofierze wyrażenia sprzeciwu.

W przypadku podstępu pokrzywdzony zgodę wyraża i zgoda ta jest wynikiem jego decyzji, przy zachowanej wolności woli, lub nie wyraża sprzeciwu, ponieważ nie może tego zrobić. Gdy sprawca stosuje przemoc lub groźbę, dochodzi do swoistego przełamania woli pokrzywdzonego, w przypadku zaś podstępu – jedynie do spowodowania lub wyzyskania przesłanek wpływających na normalny proces decyzyjny lub wyłączenie tego procesu bez użycia przymusu.

Przy czym, jeżeli ofiara tylko mogła – czego jednak nie uczyniła – z łatwością rozpoznać podstęp w zachowaniu sprawcy, to nadal mamy do czynienia ze zgwałceniem. Nie można wymagać od ofiary zachowania ponadprzeciętnej ostrożności.

Podanie przez sprawcę środków nasennych, odurzających lub alkoholu, czy też narkotyku (np. w kawie) bez wiedzy ofiary, należy kwalifikować jako działanie podstępne w rozumieniu art. 197 KK.

Czynności seksualne

A. Obcowanie płciowe

Obcowanie płciowe jest czynnością seksualną. Termin „obcowanie płciowe” nie oznacza tylko normalnego i w pełni udanego stosunku płciowego (spółkowania). Mogą to być wszelkie inne formy mogące być uznane za swego rodzaju namiastkę stosunku płciowego - z pominięciem organów płciowych - nawet, jeżeli nie dochodzi do ejakulacji.

Aby jednak uznać jakieś zachowanie za obcowanie płciowe, warunkiem koniecznym, ale niewystarczającym, jest zaangażowanie w nie narządów płciowych przynajmniej jednej osoby (sprawcy lub pokrzywdzonego).

Obcowanie płciowe dotyczy zachowania (relacji) między co najmniej dwoma osobami. Nie można „obcować” ani samemu ze sobą (ze swoim ciałem), ani z rzeczami (przedmiotami martwymi), o ile nie posługuje się nimi inna niż pokrzywdzona osoba.

B. Inne czynności seksualne

Inne czynności seksualne to takie zachowania, niemieszczące się w pojęciu obcowania płciowego, które związane są z szeroko rozumianym życiem płciowym człowieka, polegające na kontakcie cielesnym sprawcy lub innej osoby z pokrzywdzonym lub przynajmniej na cielesnym i mającym charakter seksualny zaangażowaniu ofiary, co obejmuje te sytuacje, w których sprawca bądź inna osoba, dotyka narządów płciowych pokrzywdzonego (choćby przez bieliznę lub odzież), jak również podejmuje inne czynności w zetknięciu z jego ciałem (np. pieszczoty, pocałunki). Bez wątplenia w tym zakresie znaczeniowym mieści się także dotykanie piersi ofiary.

Reasumując „inne czynności seksualne” to takie zachowania (będące czynnościami seksualnymi), niemieszczące się w pojęciu „obcowania płciowego”, które:

- 1) związane są z szeroko rozumianym życiem płciowym człowieka i polegają na kontakcie fizycznym sprawcy albo innej osoby z pokrzywdzonym lub

2) mają charakter seksualny i polegają na fizycznym zaangażowaniu pokrzywdzonego.

V. STRONA PODMIOTOWA

Podkreślenia w tym miejscu wymaga, iż stan nietrzeźwości lub odurzenia, ograniczający lub wyłączający poczytalność, nie zwalnia od odpowiedzialności karnej za zgwałcenie.

VI. KWALIFIKOWANE TYPY ZGWAŁCENIA

1. Zgwałcenie wspólne

Odpowiedzialność za zgwałcenie zbiorowe zachodzi w przypadku współdziałania co najmniej dwóch osób.

Zgwałcenie dokonane przez więcej niż jedną osobę cechuje się szczególnie wysoką społeczną szkodliwością z kilku powodów. Praktycznie uniemożliwia ofierze jakąkolwiek możliwość obrony, sprowadza ją też do roli przedmiotu w akcji, który nie ma nic wspólnego ze stosunkiem między ludźmi.

2. Zgwałcenie małoletniego poniżej 15 lat i zgwałcenie kazirodcze

Od 8.6.2010 r. typami kwalifikowanymi zgwałcenia według art. 197 § 3 KK jest również zgwałcenie małoletniego poniżej lat 15 (pkt 2) oraz zgwałcenie kazirodcze (pkt 3), czyli zgwałcenie, którego sprawca dopuszcza się wobec wstępnego, zstępnego, przysposobionego, przysposabiającego, brata lub siostry.

Użyte w art. 197 § 3 KK znamię „dopuszcza się” odnosi się do takich typów czynów zabronionych, które polegają na „doprowadzeniu do”. Jest to przykład tzw. definicji nawiasowej, pozwalającej przyjąć niewłaściwy charakter zgwałcenia w typach kwalifikowanych.

Tak więc sprawca zgwałcenia małoletniego lub zgwałcenia kazirodczego nie musi sam obcować płciowo z pokrzywdzonym, musi tylko do tego obcowania doprowadzić. Może to być nawet sytuacja, w której sprawca zgwałcenia z art. 197 § 3 pkt 2 KK doprowadza do obcowania płciowego ze sobą dwoje małoletnich poniżej 15 roku życia.

Poza tym zakaz kazirodztwa dotyczy wyłącznie obcowania płciowego, natomiast zgwałcenie kazirodcze obejmuje zarówno doprowadzenie do obcowania płciowego, jak i doprowadzenie innej osoby do poddania się innej czynności seksualnej albo wykonania takiej czynności.

3. Zgwałcenie ze szczególnym okrucieństwem

Szczególne okrucieństwo, charakteryzujące zachowanie sprawcy czynu zabronionego jest znamieniem, które występuje w art. 148 § 2 pkt 1, art. 197 § 4, art. 207 § 2, art. 247 § 2 i art. 352 § 2 KK.

Okrucieństwo jest znamieniem ocennym, które podlega stopniowaniu. Oznacza sposób postępowania, który charakteryzuje się bezlitosnością, srogością i okrutnością. Bywa utożsamiane ze znęcaniem się lub pastwieniem się nad inną osobą i stosowaniem tortur, a najogólniej z zachowaniem nieludzkim, które wywołuje u ofiar poczucie strachu, udrczenia i niższości oraz prowadzi do ich upokorzenia i upodlenia. Szczególne okrucieństwo bywa nacechowane sadyzmem i barbarzyństwem. Sprawca dopuszcza się zgwałcenia w typie kwalifikowanym nie wtedy, gdy stosuje jakiegokolwiek okrucieństwo, ale wtedy, gdy jest ono znaczne i jednocześnie nadmierne w stosunku do zamierzonego skutku, np. pod względem intensywności bądź długotrwałości.

Okrucieństwo takie powoduje zwykle po stronie ofiary szczególne udręczenie fizyczne (cierpienie), które może też przybrać postać traumy psychicznej.

Mając na uwadze ocenność pojęcia „okrucieństwo” oraz wynikającą z użycia przymiotnika „szczególne” jego stopniowalność, dla przyjęcia, że w określonym wypadku okrucieństwo osiągnęło właśnie taki poziom pomocne może być ustalenie, czy dla zrealizowania założonego przez sprawcę zgwałcenia celu stosuje on odrażające w powszechnym rozumieniu metody działania, w tym środki przymusu wyjątkowo brutalne, sadystyczne, nieludzkie lub perwersyjne, czy nie są to środki nadmierne w stosunku do stawianego przez ofiarę oporu, czy mogą one spowodować poważne następstwa, w szczególności kalectwo, ciężkie uszkodzenie ciała lub inne znaczne dolegliwości fizyczne i moralne, czy działanie takie nie stanowi rażącego poniżenia godności osobistej, uwzględniając przy tym wiek, stanu zdrowia i inne właściwości ofiary.

Konieczność wystąpienia znamienia szczególnego okrucieństwa eliminuje ze sposobów jego popełnienia ten, który charakteryzuje się użyciem przez sprawcę podstępem. Poza tym, znamię to może wystąpić zarówno wtedy, gdy sprawca stosuje przemoc, jak i wtedy, gdy stosuje groźbę bezprawną. Tak jak stopniowaniu podlega samo okrucieństwo, tak stopniowaniu podlega również „szczególne okrucieństwo”, które może wystąpić w mniejszym lub większym stopniu. W przypadku zgwałcenia wspólnego (zbiorowego) lub podżegania i pomocnictwa, wystarczy, że tylko jeden ze sprawców podejmie szczególnie okrutne czynności, aby można je było przypisać pozostałym osobom (współsprawcom, podżegaczom lub pomocnikom), o ile były one objęte ich zamiarem.

Nie bez znaczenia dla oceny zachowania sprawcy z punktu widzenia kryterium szczególnego okrucieństwa są właściwości charakteryzujące ofiarę zgwałcenia, pod warunkiem że sprawca ma ich świadomość. Należy tu zaliczyć m.in. stan zdrowia i wiek osoby pokrzywdzonej (np. dziecko, staruszka, osoba kaleka), a nawet jej sytuację rodzinną i osobistą (np. kobieta w ciąży).

Szczególne okrucieństwo może też wynikać z innych okoliczności czynu, np. z obecności przy zgwałceniu osób bliskich ofierze, w szczególności dzieci lub małżonka.

Inicjowanie postępowania karnego w sprawach o zgwałcenie

Zgodnie z art. 205 KK, ściganie sprawców zgwałcenia następuje na wniosek osoby pokrzywdzonej. Brak wniosku uniemożliwia wszczęcie postępowania karnego (art. 17 § 1 pkt 10 Kodeksu postępowania karnego), jest tzw. ujemną przesłanką procesową. Jeżeli w trakcie postępowania okaże się, że brak jest w ogóle wniosku lub że pochodzi on od osoby nieuprawnionej (np. wniosek złożony przez 16-letnią pokrzywdzoną), to postępowanie podlega umorzeniu. Do czasu złożenia wniosku, po uzyskaniu informacji o popełnieniu przestępstwa, „organy procesowe dokonują tylko czynności nie cierpiących zwłoki w celu zabezpieczenia śladów i dowodów, a także czynności zmierzających do wyjaśnienia, czy wniosek będzie złożony” (art. 17 § 2 KPK).

Tryb wnioskowy uzasadnia się zwykle tym, że zgwałcenie dotyka najbardziej intymnej sfery życia, która pozostaje w wyłącznej dyspozycji jednostki. Wszczęcie postępowania karnego może prowadzić do tzw. powtórnej wiktyimizacji poprzez przyczynienie pokrzywdzonemu szeregu cierpień i przykrości.

Raz złożony wniosek o ściganie sprawców zgwałcenia nie może być cofnięty, co stanowi wyjątek od reguły pozwalające na cofnięcie wniosku w postępowaniu przygotowawczym za zgodą

prokuratora, a w postępowaniu sądowym za zgodą sądu – do rozpoczęcia przewodu sądowego na pierwszej rozprawie głównej (art. 12 § 3 KPK). Tym samym na toczące się postępowanie nie może mieć wpływu ani przebaczenie pokrzywdzonego, ani nawet to, że sprawca zawarł z pokrzywdzonym związek małżeński. Niedopuszczalność cofnięcia wniosku dotyczy wszystkich typów zgwałcenia z art. 197 KK.

Zgodnie z art. 12 § 1 KPK: „W sprawach o przestępstwa ścigane na wniosek postępowanie z chwilą złożenia wniosku toczy się z urzędu. Organ ścigania poucza osobę uprawnioną do złożenia wniosku o przysługującym jej uprawnieniu”.

W przypadku gdy pokrzywdzony jest małoletni lub ubezwłasnowolniony (całkowicie lub częściowo) wniosek mogą złożyć jego rodzice lub opiekunowie (przedstawiciele ustawowi) lub osoba, pod której stałą pieczęć pokrzywdzony pozostaje (art. 51 § 2 KPK). Zdanie osoby małoletniej, która np. nie życzy sobie ścigania sprawcy zgwałcenia, jest uznawane za pozbawione znaczenia. Dla skuteczności wniosku nie jest istotne nawet to, od kogo osoba uprawniona do jego złożenia dowiedziała się o popełnieniu przestępstwa zgwałcenia. Informacja ta nie musi pochodzić od pokrzywdzonego małoletniego.

Rodzice prawomocnie pozbawieni władzy rodzicielskiej nie mogą skutecznie złożyć wniosku o ściganie sprawców zgwałcenia, popełnionego na osobie małoletniego (zob. wyr. są w Katowicach z 17.12.1996 r., II AKA 372/96, OSA 1997, Nr 4, poz. 17).

Gdy osoby uprawnione do złożenia wniosku o ściganie nie czynią tego z naruszeniem dobra pokrzywdzonego małoletniego, do wydania odpowiedniego zarządzenia upoważniony jest sąd rodzinny. Jeżeli wniosek taki nie zostanie złożony, to małoletni może go złożyć po osiągnięciu pełnoletności – do czasu upływu okresu przedawnienia, nawet po prawomocnym umorzeniu postępowania.

Od 18.12.2008 r., zgodnie z art. 101 § 4 KK, przedawnienie karalności przestępstwa zgwałcenia we wszystkich typach, w przypadku gdy pokrzywdzonym jest małoletni – nie może nastąpić przed upływem 5 lat od ukończenia przez pokrzywdzonego 18 lat. Dodanie tego przypisu wynikało z realizacji zobowiązań międzynarodowych (decyzja ramowa Rady 2004/68/WSiSW z 22.12.2003 r. o zwalczaniu seksualnego wykorzystywania dzieci i pornografii dziecięcej).

Osoba umyślowo upośledzona (np. w postaci debilizmu) może złożyć skuteczny wniosek o ściganie, o ile nie została ubezwłasnowolniona.

Gdy zgwałcenie zostało popełnione przez więcej niż jedną osobę, złożenie wniosku o ściganie tylko jednej z tych osób powoduje, zgodnie z art. 12 § 2 KPK, że „obowiązek ścigania obejmuje również inne osoby, których czyny pozostają w ścisłym związku z czynem osoby wskazanej we wniosku, o czym należy uprzedzić składającego wniosek. Przepisu tego nie stosuje się do osób najbliższych osoby składającej wniosek”.

W razie śmierci pokrzywdzonego i braku bądź nieujawnienia osób, które mogłyby wykonywać jego prawa i złożyć wniosek o ściganie, z wnioskiem takim może wystąpić prokurator.

Należy podkreślić, że jeżeli sprawca popełnia zgwałcenie i jednocześnie lub w związku z nim inne przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego, to brak wniosku osoby pokrzywdzonej nie stanowi przeszkody do ścigania za te inne niż zgwałcenie przestępstwo.

Wniosek o ściganie może być złożony w dowolnej formie, np. na piśmie lub do protokołu. Wniosku o ściganie nie zastępuje jednak samo zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa, choć

Ogólnopolskie Pogotowie dla Ofiar Przemocy
w Rodzinie „Niebieska Linia” na zlecenie Państwowej
Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych
801 12-00-02 (płatny pierwszy impuls)

zgodnie z art. 304a KPK w protokole z przyjęcia ustnego zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa można zamieścić wniosek o ściganie.

Źródło: Komentarz do wybranych przepisów kodeksu karnego, *red. prof. dr hab. Jarosław Warylewski*, Rok wydania: 2012, Wydawnictwo: C.H.Beck, Wydanie: 1.